

PÕLLUMAJANDUSE ARENGUPRIORITEETIDEST MINEVIKUS JA TÄNAPÄEVAL

M. Sepp

Eesti põllumajandus on viimase pooleteise sajandi jooksul läbinud keeruka ja vastuolulise arengutee. Kui Lääne-Euroopa riikide põllumajandus on liikunud edasi tuginedes reformidele, mis ei ole riivanud eraõiguslikke *omandisuhteid*, siis Baltimaades on kolmel korral toimunud radikaalsed muutused (tabel). Taoliste kardinaalsete ümberkorralduste tulemusena pole üheski staadiumis jätkunud aega stabiilseks, järjepidevaks edasiliikumiseks.

Tabel. Maaelu areng Eestis / Development of rural life in Estonia

Periood Period	Muutuste kiirus Velocity of changes	Arengu tee Way of the development	Maaelu iseloom Character of rural life
...1849. a.	≅ 3000 a	evolutsiooniline evolutional	talupidamine kogukondliku ja pärisorjusliku korra tingimustes farming in the communal and serf regime
1849...1920. a.	71 a.	evolutsiooniline evolutional	mõisate ja vabaksostetud talude koeksisteerimine Coexistence of the manors and bayd off farms
1920...1949. a.	5 a	revolutsiooniline revolutional	mõisate likvideerimine ning talude arvu järsk kasv liquidation of the estates manors and rapid increase of the number of farms
1949...1989. a.	1...2 a.	vägivaldne violent	talude likvideerimine ning suurmajandite moodustamine liquidation of the farms and formation of large-scale farms
1989. a....	sõltub maareformi arengust depending on the development the land reform	taastav restorational	eraomandusel rajaneva põllumajanduse taastamine restoration of the agriculture basing on the private property

Läbi aegade on agraarökoonoomika üheks tähtsamaks põllumajanduspoliitika kujundamise ja põhjendamise vahendiks. Eriti viljakaks agraar-majandusteaduse arengule tuleb lugeda aastaid 1920...1940. Seda mitte üksnes väljapaistvate uurijate (K. Liidak, Th. Pool, J. Hünerson jt.) esilekerkimisega, vaid ka ajastule omase turumajanduslike põhimõtete (klassikalise turumajanduse asendumine reguleeritud turumajandusega) uuenemisega. Tulenevalt agraarökoonoomilistest uuringutest, mille alusel võeti vastu olulised agraarpoliitilised otsused, võib seda perioodi käsitleda kolmes erinevas etapis.

Esimesel (1920...1929), s.o. ajajärgul enne suurt majanduskriisi pandi alus talumajanduse väljaarendamiseks. Talude arv suurenes mõisamaade jaotamisega perioodi lõpuks 133,4 tuhandeni. Agraarmajanduslike uuringute tulemusena käivitati järgmised tähtsamad põllumajanduspoliitilised abinõud:

- * riiklikud abinõud põllumajandussaaduste ekspordi täiustamiseks;
- * riiklikud ümberkorraldused piimatööstuse arendamiseks;
- * tõuaretuse ja karjakontrolli süsteemi loomine ja täiustamine;

- * mikroökonomika alased uuringud;
- * infosüsteemi väljaarendamine põllumajanduses.

Teine ajajärk selles ahelas, mis on ühteageu hoiatav ja õpetlik ka tänapäeval, sai alguse 1929. aastal, kui toimus klassikalise vabaturumajanduse kokkuvarisemine. Poleks mõtet majandusajaloo poole pöörduda, kui selle taga ei peituks oluliste majanduselu arengusuundade kavandamisega seonduv tagapõhi ka tänapäevaks. Turumajanduse klassikute poolt väljatöötatud ja pikka aega funktsioneerinud majandusmudel tuli käesoleva sajandi 30ndatel aastatel asendada reguleeritud turumajanduse põhimõtetega. Kui klassikalises turumajanduse süsteemis oli riigi sekkumine majandusliku küllaltki tagasihoidlik (kõiges loodeti turu iseregulatsioonile – nõudmise ja pakkumise vahekorra alusel), siis majanduskriis ja sellele järgnev periood nõudis riigipoolset turegulatsiooni. Põhiliselt just ületootmisest tulenevate kahjude leevendamiseks tuli välja töötada valitsustepoolne tootmise mahtude piiramise (kvootregulatsioon) ning turukaitse abinõude (tollibarjäärid) süsteem.

Kriisiaastail 1929...1933 omas agraarpoliitika rohkem hädaabi ilmet. Kriisi esimesel etapil töötati välja ja pandi maksma "Teravilja kaitse seadus", millega piirati tunduvalt teravilja sissevedu.

Seoses Eesti põhiliste võitabijate rahaühikute devalveerimisega langesid järsult ka loomakasvatussaaduste hinnad. Vaatamata agraartheadlaste soovitusel otsustas valitsus krooni kurssi mitte muuta. Kuigi talupidajate rahalised sissetulekud langesid 2...3 aastaga keskmiselt poole võrra, jäeti laenuprotsendid ja maksud endisele tasemele ja see tõi kaasa pankrottide laine. Paanika kajastus otsekohe ka meeleoludes, süvendades poliitilist kriisi. Kogu agraarpoliitika suunati, kuigi hilinemisega põllumajanduse päästmiseks – alandati laenuprotsente, piirati importi, võimaldati eksportsoodustusi. Riigikogus võeti vastu raudvara kaitse seadus, kustutati talude võlaprotsente jms. Alles kroonikursi langemisel 1933. aasta suvel algas stabiliseerumine.

Hindade langus ja lootusetus ning usu kaotus karjamajanduses põhjustasid tagasilöögi piimakarja tootlikuses. Talumajanduses piirati palgalise tööjõu kasutamist, mille tulemusena kasvas tööpuudus. Sellest ülesaamiseks käivitati täiendav riiklik asundustegevuse programm. Mõisamaadel ja riikliku tagavaramaa baasil oli 1934. aastaks loodud üle 55 tuh. uue asundustalu. Neile võimaldati ehitus-, maaparandus- ja sisseseadelaenu.

Kriisi süvendas asjaolu, et rahanduspoliitika ei arvestanud õigeaegselt agraarpoliitika vajadusi. Klassikalise turumajandussüsteemi kokkuvarisemine oli ühelt poolt ühiskonnale raskeks katsumuseks, teiselt poolt aga sundis ta riiki minema uue majanduspoliitika (ka agraarpoliitika) väljaarendamise teele. Paljud sel ajal väljatöötatud meetmed on aktuaalsed ka tänapäeval. Tähtsamateks kriisi ületamiseks ettenähtud abinõudeks olid:

- * siseturu kaitse ja tarbimise laiendamine;
- * põllumajandussaaduste standartiseerimine vastavalt välis- ja siseturu kvaliteedinõuetele;
- * kodumaiste põllumajandussaaduste reklaam ja sissetöötamine välisturgudel;
- * võitlus kitsenduste vastu välisturgudel;
- * tootmise moderniseerimise ja ratsionaliseerimise eesmärgid (saavutada kõrgema tööviljakusega tööliste kõrgem tötötasu).

Kolmandal (1934...1940. a.) kriisiaastatele järgnenud perioodil paranes majanduslik olukord agraarsfääris. Tootmine taastus ning põllumajandussaaduste eksport ning sellest saadav tulu suurenes pidevalt.

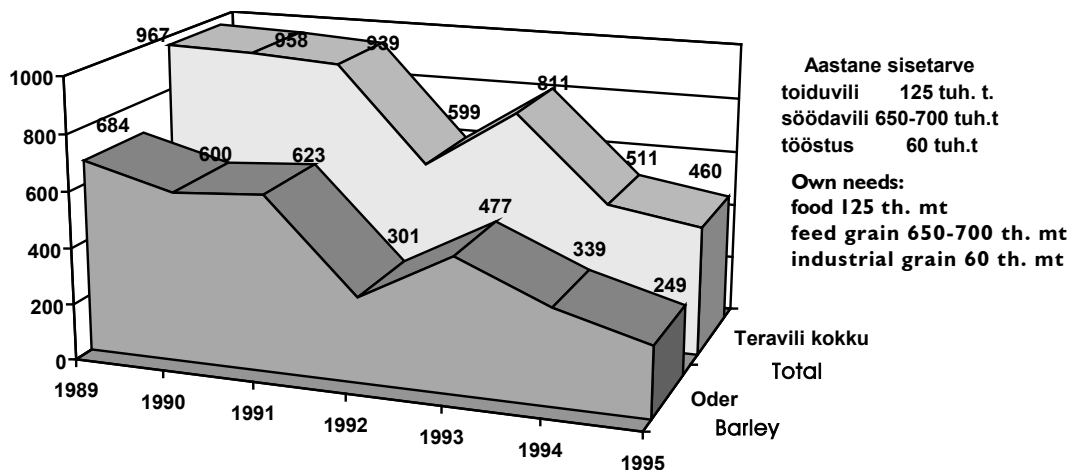
Nii nagu 1930ndatel aastatel, oleme ka praegu olukorras, kus tuleb vastu võtta põhjapanevaid otsuseid põllumajanduse edasiseks arendamiseks. Üheks olulisemaks teemaks on kujunenud ühine misproblemaatika Euroopa Liiduga. Kõrvuti õiguslike küsimustega (seaduste, õigusaktide jne. vastavusseviimine) on põllumajandusliku tootmisega seonduv üheks tähtsamaks arutusobjektiks. Seejuures tuleb arvestada, et praegune Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika (*CAP – Common Agricultural Policy*) võib lähiaastatel oluliselt muutuda. Põhimõtteliselt on majandusteadlaste poolt pakutud järgmisi kõikehõlmavaid stsenaariume:

- Eksisteeriv põllumajanduspoliitika säilitatakse enam-vähem muutmata kujul. Suunda toetab liidu suuremaid doonoreid – Saksamaa.
- Radikaalne põllumajandusreform, kus oluliselt vähendatakse farmeritele makstavaid subsideid. Suunda pooldab Inglismaa.
- Põllumajandusreform, mis toetusmeetmete ulatuselt jääb olemasoleva ja radikaalse reformi vahemikku. Suunda aktsepteerib Prantsusmaa.

Sõltuvalt Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika suundumustest tuleb meil liitumise korral kujundada oma strateegia ja taktika.

Sisemajanduslikest prioriteetidest on üheks olulisemaks abinõude süsteemi kujundamine *maareformi* kiirendamiseks ning toimiva *maaturu* loomiseks. Kõik need sammud – tagastamisaotluste esitamise tähtaegade kindlaksmääramine, maa erastamisega tegelevate asutuste volituste ümberkorraldamine ja täpsem määratlemine, piirangute eemaldamine omandiõigusele ning õigusele sõlmida rendi- või muid lepinguid – näivad olevat õigustatud. Igati mõistetav on vajadus kehtestada kindlad ja piiranguteta kaubeldavad õigused maaomandile. Tähtis on, et seadus sisaldaks endas sätteid rendiõigust edasi rentida, mis lubaks funktsioneerida täisväärtuslikul renditurul. Isegi kui edasirentimine tähendaks endisele rentijale olulisi tulusid (mis on vältimatu, kui rendisummad esialgse rendi puhul on seadustatud valitsuse poolt ning mitte turul määratud), näitab ainuüksi edasirentimise fakt, et maa sattus veelgi tootlikuma haldaja teenistusse.

Teiseks oluliseks abinõuks, mis aitaks põllumajandust on efektiivse *krediidisüsteemi* kujundamine. Praegu oleks Eesti põllumajanduse finantseerimiseks parim kombinatsioon selline, kus ühendatakse: (a) uusinvesteeringud omavahendite arvel (ühisfirmade näol); (b) pankade kaudu suunatavad krediitdiliinid; ning (c) tarnijate, töötajate ning muude turuvahendajate tugevus, mis lubaks tootjatel kauem viivitada toorme eest maksimisega või maksta neile ette tulevase saagi eest. Kõik kolm finantseerimise moodust peavad olema üles ehitatud selliselt, et oma kliendi potentsiaali tundvate investeerijate ja turuvahendajate poolt ette võetud risk peegeldaks adekvaatselt seda panust, mis neil ettevõttes kaalul on.

Joon. 1 Teraviljatootmise dünaamika aastatel 1989...1995 (tuh. t) / Dynamics of the grain production from 1989 to 1995 (thous. mt)

Kolmandaks valuliseks probleemiks praegusel üleminekuperioodil on põllumajandussaaduste *siseturukaitsega* seonduvad küsimused. Kui enamikus maailma maades rakendatakse oma toodete kaitseks tolle, reglamente jt. sarnaseid meetmeid, siis Eestis see kahjuks nii ei ole.

Üheks olulisemaks prioriteediks tuleb lugeda *teraviljapoliitika* kujundamist vabariigis. Viimastel aastatel (1993...1995) on maailma viljavarud järk-järgult vähenenud, ning maailmaturu hinnad pidevalt tõusnud. Samal ajal on teraviljade tootmine vabariigis oluliselt kahanenud (joon.). Taolise tendentsi jätkumisel tuleb veelgi suurendada imporditava vilja sissevedu (1994. a. 50 tuh.t.; 1995. a. prognoos 100 tuh.t.).

Kirjandus

- Bercum, van S. Accession of the Four Visegrad Countries to the EU Mededeling 545 (LEI-DLO), Netherland, 1995. – 38 pp.
- Sepp, M. Agrarökonomie in Estland: Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft, Juni, 6-9, 1995 Workshops, Humboldt Universität und agrarökonomisten des Estlands: "Privatisierung und Transformation, Tartu, Estland (in press).
- Eesti maamajanduse ülevaade, Tallinn. lk. 10...17, 1994.

Agricultural Development Priorities at Past and Present

M. Sepp

Summary

The comparison of Estonian agricultural development and policy in 1920...1940 and transition to market economy at present. Four main priorities are mentioned:

- * accession problems to European Union in agriculture;
- * land reform acceleration in Estonia;
- * credit policy development in agriculture;
- * cereal production as one key for agricultural development.

Still, despite of attempts a gradual liberalization of international trade protectionist tendencies remain firmly ingrained in Western market economies. If various existing government – imposed trade barriers like tariffs and import quotas remain. Therefore, Estonian agricultural trade policy needs its own approach. *Moderate border protection* of the domestic market can shelter agriculture from the excessive variability of world market prices.

Taking into consideration the future input needs for agriculture the *credit* system development have an important place. Lending in general, however, and agricultural lending in particular faces serious obstacles which must be overcome if credit is to be made available on a widespread basis through a modern, liberalised financial sector such as Estonia seeks to develop.

The measures concerned about the slow pace of land reform and has been trying to make adjustments to accelerate the process and facilitate the development of a functioning land market. The steps taken to set deadlines for restitution claims, reorganize and clarify lines of authority for land privatisation, eliminate restrictions on ownership rights, or the rights to engage in rental or other contracts and transactions all appear to be sensible.